

ШЛЯХАМ ПАЎЛА ГАРАЕВА

Прайшоў яго ўнук Яўген Зайцаў, які прыехаў дзеля гэтага ў Чавускі раён з Ханты-Мансійска

Яўген нарадзіўся болей чым праз 20 гадоў пасля таго, як яго дзед, Павел Гараеў, знік без вестак у хаосе 41-га. Але засталіся яго лісты, у якіх столькі любові і цеплыні, што хапіла бы не на адну сям'ю. За некалькі месяцаў расстання ён паспеў напісаць іх амаль два дзясяткі. Апошні датаваны 13 ліпеня 1941 года, пасля тонкая нітка паміж салдатам і яго домам разарвалася. Далей — цішыня...

ЛИСТЫ З ФРОНТУ

На пажоўклых і спаражаных ад часу старонках апошня некалькі месяцаў жыцця Паўла Гараева. Ён быў прызваны ў армію ў маі 1941 года і чорную дату, 22 чэрвеня, сустрэў у Гарахавецкіх ваенна-паліцэйскіх лагерах. Адтуль іх часць спачатку накіравалі ў Горкі (зараз Ніжні Ноўгарад), а потым на фронт...

Некаторыя лісты нават пасля музейнай рэстаўрацыі нельга прачытаць — толькі асобныя фразы. Але іх дастаткова, каб зразумець, як «сын, муж, брат і бацька» любіць сваіх блізкіх. Асабліва «жінку» Кацярыну, з якой, абяцае, калі толькі вернецца, «жыць вельмі добра». Успамінае, як ім было хораша разам, просіць часцей пісаць. «Атрымаеш ліст, стане радасна, што ў мяне ёсць жінка», — піша ён. А ў канцы кранальна-дзіцячае з прысмакам горычы: «Цалую 999 разоў ды яшчэ адзін раз... Ды няма вас...»

У 41-м Паўлу Гараеву было ўсяго 20 гадоў — той самы ўзрост, калі жыццё толькі пачынаецца. У яго лістах па дарозе на фронт шмат шчырых прызнанняў і нявыказанай журбы. «Шкада, што так мала з табой пажылі, — звяртаецца ён да любай. — Як успомню, як жылі з табой, сэрца баліць: які ж я нешчаслівы нарадзіўся. Гэты сабака Гітлер задумаў вайну. Гэту гадзіну трэба раздавіць, змяць у парахню...» У апошнім лісце байца, лічы, ужо з перадавой, пераплаціліся жах, асуджанасць, надзея. Ён піша пра бясконца нямецкія бамбёжкі, гарачыя баі, перажывае за блізкіх і вельмі па іх сумуе. «Так ахвота на вас паглядзець, як вы жывяце дома. Не ведаю, убачу вас ці не...» І просіць — чакаць...

НИЖНИ НОУГАРАД — СМАЛЕНСК — ЧАВУСЫ

Яўген Зайцаў пераадолеў не адну тысячу кіламетраў, каб засведчыць сваю павагу да дзеда. Яго лісты ён шукаў у ваенкаматах, архівах,

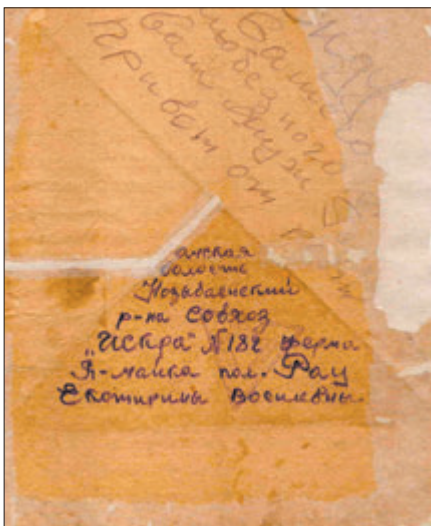
Павел Гараеў.

на вядомых кожнаму, хто шануе памяць герояў Вялікай Айчыннай вайны, сайтах АБД «Мемарыял» і «Памяць народа». Шмат у чым дапамаглі лісты з фронту.

— Мая маці атрымала іх дзесяць гадоў таму, — кажа суразмоўнік. — Іх ёй перадала жанчына, якая таксама кахала майго дзеда і доўга чакала яго з вайны. Лісты былі завернутыя ў газету — патрапанія, сярэдзіна рассыпалася, але для маці яны былі дарагія як адзіная памяць пра бацьку. Яна не адразу адважылася мне іх аддаць. А ўжо ў музеі мне дапамаглі вярнуць гэтыя паштункі да жыцця.

У сям'і Яўгена Зайцава да памяці дзядоў-франтавікоў адносіны трапяткія.

— У нас з жонкай на вайне ваявалі сем чалавек, а вярнуўся толькі адзін, мой прадзед. Дзядзька жонкі пахаваны ў Будапешце, брат майго дзеда Паўла ў Каўнасе, дзед Сцяпан па бацькаўскай лініі пад Ленінградам. Да ўсіх ездзілі, і нават не раз. Толькі да Кіева не даехалі пакуль. І ў найбліжэйшы час наўрад ці атрымаецца.

Аднойчы Яўгену прыйшла ідэя па кожным з дзядоў зрабіць памятны альбом. Пра Паўла Гараева атрымаўся самы сціплы. Да вайны жыў у вёсцы Майка (так мясцовыя для зручнасці называлі свой пасёлак Першамайскі) Называеўскага раёна Омскай вобласці, працаваў трактарыстам. Вёска была вялікая, а вось сёння засталася ўсяго некалькі двароў. Старэйшыя яе жыхары даўно ўжо «перасяліліся» на тамтэйшыя

могілкі. Там ляжаць і бацька з маці Паўла Гараева. Яго бацьку, Рыгора, таксама ў 42-м забралі на фронт, але яму пашчасціла вярнуцца. А вось сваіх сыноў Паўла і Івана ён так і не дачакаўся. Месца пахавання Івана вядомае, а вось Паўла — не.

Ідэя паўтарыць шлях Паўла Гараева на фронт і паглядзець на ўсё яго вачыма прыйшла Яўгену пасля знаёмства з 33-гадовым пошукавікам Аляксеем Таракашкіным з Ніжняга Ноўгарада. Малады хлопец заразіў яго сваёй апантанасцю. Аляксей стварыў цэлы сайт пра 160-ю Горкаўскую стралковую дывізію і збірае інфармацыю па кожным з яе ўдзельнікаў.

З лістоў байца гэтай дывізіі Паўла Гараева вядома, якія населеныя пункты ён праязджаў па дарозе на фронт. І маршрут унука атрымаўся такі: Ханты-Мансійск — Масква — Ніжні Ноўгарад — Гарахавец — зноў Масква — Чавусы.

ТУТ РАНЕЙ УЗНІМАЛАСЯ ЗЯМЛЯ НА ДЫБЫ...

Міжволі згадаўся Уладзімір Высоцкі з яго песнямі пра вайну. Найлепшыя з іх ён, дарэчы, напісаў да фільмаў па дылогіі беларускага пісьменніка Аляся Адамовіча «Вайна пад стрэхамі» і «Сыны ідуць у бой». У тым ліку і пра брацкія магілы. У Чавускім раёне іх болей за сотню. Ёсць пахаванне, дзе ляжыць адначасова дзве тысячы чалавек. Над ім сёння расце лес. Кажуць, там заўсёды незвычайна ціха, нават калі вакол бушуе моцны вецер.

Мы едзем па старой чавускай дарозе. Намеснік камандзіра Магілёўскага абласнога гісторыка-патрыятычнага пошукавага клуба «Віккру» Сяргей ТАГАЕЎ паказвае Яўгену Зайцаву мясціны, дзе байцы 160-й стралковай дывізіі трымалі абарону. За рулём аўто яшчэ адзін баец атрада Віталі Дракін. Пошукавая праца для іх — сэнс жыцця. У кожнага сям'я (або дзяўчына), работа, але там, дзе справа датычыцца памяці герояў вайны, яны гатовыя ахвяраваць усім, у тым ліку асабістым часам. Пошукавік з Ніжняга Ноўгарада Аляксей Таракашкін падказаў Яўгену Зайцаву каардынаты «ведаючага чалавека» ў Магілёве — Мікалая Барысенкі, натхняльніка і стваральніка клуба «Віккру». Яны супрацоўнічаюць не адзін год, дапамагаюць адзін аднаму.

У Мікалая Барысенкі ёсць кніга «1941: палаючыя берагі Дняпра і Сожа», дзе ён прысвяціў баявому шляху

160-й стралковай дывізіі цэлы раздзел. Ён не змог асабіста суправаджаць гасця, за яго гэта зрабіў не менш дасведчаны пошукавік Сяргей Тагаеў.

Раста, Гарбавічы, Чавусы — магчыма, гэта той самы апошні рубж кулямётчыка Паўла Гараева. Байцы клуба «Віккру» не першы год працуюць на тэрыторыі Чавускага раёна і добра ведаюць, як шчодро палітая салдацкай крывёю тутэйшая зямля. За апошнія некалькі гадоў па іх ініцыятыве тут з'явілася яшчэ некалькі мемарыяльных комплексаў героям Вялікай Айчыннай. Тут устаноўлены першы ў краіне помнік штрафнікам, дзе ляжаць байцы не менш чым 10 штрафных рот.

У школьным музеі аграгарадка Гарбавічы шмат

Мы ўшаноўваем ветэранаў вайны, ствараем мемарыяльныя комплексы ў гонар абаронцаў і вызваліцеляў, схіляем галовы ў хвіліне маўчання, ускладаем кветкі да абеліскаў — гэта наш доўгі і агульная памяць. Нашчадкі тых, хто аддаў свае жыцці за мірнае неба, едуць за сотні кіламетраў да помнікаў і абеліскаў, каб прачытаць на іх роднае імя. Горш, калі гэтага імя на граніце няма і месца пахавання блізкага чалавека невядомае. Іх, зніклых без вестак, сёння тысячы... Таму так радуецца пошукавікі, калі атрымліваецца ўстанавіць асобу яшчэ аднаго чалавека. Сённяшні герой таксама афіцыйна яшчэ не вярнуўся з вайны. Але яго ўнук паставіў за мэта зрабіць усё, каб аднавіць яго памяць.

дывізіі склалі галовы на чавускай зямлі. Падчас сваіх летніх вахтаў пошукавікі знаходзяць на тэрыторыі раёна нешта новае часоў вайны. І музейная экспазіцыя штогод папаўняецца.

— Мiane перапаўняюць пачуцці, інфармацыю, што я атрымаў, яшчэ трэба перапрацаваць, — Яўген Зайцаў не хавае сваіх эмоцый ад такога глыбокага экскурсу ў ваеннае мінулае. — Я, канешне, ведаў, што дзеда не знайсці, але ад таго, што я пабываў на тым месцы, дзе ён хадзіў, паглядзеў яго вачыма на гэтую мясцовасць, мне стала лягчэй. Сёлета маёй маці споўніцца 80 гадоў, яна перасоўваецца з цяжкасцю, сюды яна дакладна не даедзе. Для яе будзе вялікай радасцю ўбачыць здымкі з месцаў, дзе ваяваў

Мікалай БАРЫСЕНКА, камандзір Магілёўскага абласнога гісторыка-патрыятычнага пошукавага клуба «Віккру»:

— Лёс гэтай дывізіі трагічны. Першы яе батальён прыбыў на чыгуначную станцыю Чавус 10 ліпеня 1941-га, калі немцы ўжо фарсіравалі Дняпро і знаходзіліся за 15 кіламетраў ад Гарбавіч. Падраздзяленні дывізіі прыбывалі ў Чавусы яшчэ да 14 ліпеня, а 15-га яны былі ўжо захопленыя ворагам. Эшалоны, між тым, працягвалі ісці, але выгружаліся на бліжніх да Чавус станцыях — у Верамейках, Крычаве. Чырвонаармейцаў 160-й дывізіі на пазіцыі накіроўвала вышэйстаячае камандаванне, прычым нават не таго корпуса, у які яна ўваходзіла. Гэтыя

Святлана ШЫБУТ (усярэдзіне з кнігай) зараз на пенсіі, але спецыяльна прыйшла ў школу, каб правесці экскурсію для расійскага гасця.

экспанатаў, прысвечаных Вялікай Айчыннай вайне. Былая настаўніца гісторыі, кіраўніца музея з 1986 года Святлана Шыбут уклала ўсю сваю душу ў гэту ўстанову. Разам са школьнікамі неаднаразова наведвала месцы баявой славы, праводзіла экскурсіі. Наогул, тутэйшыя настаўнікі з вучнямі сабралі такія багаты матэрыял, што нават пісьменнік Канстанцін Сіманаў быў уражаны. Ён прыслаў у падарунак школе сваю трылогію «Жывыя і мёртвыя» з дароўным подпісам: «Педагогам і школьнікам з вялікай падзякай за дапамогу ў пошуку людзей, пра якіх напісана гэта кніга».

Памяць аб героях захоўвае Чавускі гісторыка-краязнаўчы музей. Большая частка яго ваенных экспанатаў — гэта тое, што знойдзена на месцах баёў. Толькі ў ліпені і пачатку жніўня 1941 года больш за 9 тысяч байцоў і камандзіраў 160-й

яе бацька. А вось я, магчыма, прыеду яшчэ раз. Мне здаецца, што я вельмі блізка падышоў да таго месца, дзе знік без вестак мой дзед. І я вельмі ўдзячны Мікалаю Барысенку, Сяргею Тагаеву, усім астатнім «віккруўцам», якія мне дапамагалі, за іх павагу і садзейнічанне. Чарговы раз пераканаўся, што беларусы — гэта нашы браты. Калі ехаў сюды, не ведаў, з кім буду сустракацца, куды звяртацца. Але мне ўвесь час шчасціла на добрых людзей.

На чыгуначным вакзале Чавус памяць воінаў 160-й стралковай дывізіі ўвекавечана ў помніку. Пакуль Яўген фатаграфуе знакавае месца, удалечыні набліжаецца цягнік, які едзе з боку Крычаве. Час на секунду праламляецца, і замест снегу раптоўна з'яўляецца ліпеньская зелень, а з акна вагона махае нам рукой зусім яшчэ малады хлопец у гімнасцёрцы...

пазіцыі былі вельмі ўмоўныя, суцэльнай абароны не існавала, салдаты з ходу ўступалі ў бой. Дывізія так і не змагла сабрацца разам. Калі прыбыў штаб дывізіі, ён не ведаў, дзе яе батальёны, палкі. Немцы прабілі дарогу і пайшлі на Смаленск, а нашы пазіцыі заставаліся ўбаку. Салдаты сядзелі ў акопах і траншэях і думалі, што трымаюць абарону. А немцам галоўнае было рухацца наперад. Пасля 17 ліпеня штаб 20-га стралковага корпуса, якому падпарадкоўвалася 160-я дывізія, накіраваўся ўздоўж Проні ў бок вёскі Аляксандраўка-2. У абарончых баях загінулі камандзір корпуса генерал Сцяпан Яромін і яго намеснік. Штабныя дакументы дагэтуль ляжаць закапанымі дзесьці ў раёне Прапойска (сённяшняга Слаўгарада). Мы іх шукаем, але пакуль безвынікова.

Нэллі ЗІГУЛЯ.
Фота Сяргея ТАГАЕВА.